

BORZ ZSÓFIA

70 – 30 – 20

Jubileumi érmek a Zenetörténeti Múzeum gyűjteményéből

Egy ember több jelentős fordulóponthoz érkezhethet az életében. Lehetnek ezek magánjellegűek, kötődhetnek például születésnaphoz, vagy a munkásságban elért sikerekhez, kerek évfordulókhoz. Baranyi Anna művészettörténész esetében a 2022-es év három nagyobb fordulópontot is hozott: hetvenedik születésnapját ünnepelve egyszerre emlékezhetünk meg a Zenetörténeti Múzeumban eltöltött három évtizedéről, ahol húsz évig a múzeumvezetői pozíciót is betöltötte. Jelen tanulmányban olyan alkotásokkal tisztelgünk Baranyi Anna előtt, amelyek egyrészt szakterületéhez, a numizmatikához tartoznak, másfelől budapesti munkássága színhelyének, a Zenetörténeti Múzeum éremgyűjteményének értékes, magyar vonatkozású darabjai.

A 20. század első felében kialakult művészkultusznak is köszönhetően az éremművészetben, azon belül a zenei témájú érmek esetében igen gyakori volt, hogy születésnapra, művészi jubileumra létrejött egy-egy kiváló munka. Az általánosan elterjedt forma szerint az előlapon az ünnepelelt profilját mintázták meg, az érem hátoldalára pedig munkásságához kötődő ábrázolás vagy dicsőítő szöveg került. A 19. és 20. századi stílusváltozásokat követve változatos megoldások születtek.

Zeneszerzők, előadóművészek esetében például a születésük 40., 50., 60., 80. és 100. évfordulójáról általában több éremművész is megemlékezett. Utóbbiak közül említhetjük a Liszt- (1911), a Bartók- (1981) és a Kodály-centenáriumokat (1982), amelyek alkalmával számos művel gyarapodott a magyar éremművészet.

Zenei intézmények hosszabb működése előtt már a 19. század folyamán is szokás volt tisztelegni. Így 25. jubileumáról éremmel is megemlékezett a Hangászegyleti Zenede (ismeretlen művész, 1865) és a Fodor Zeneis-

kola (Reményi József, 1903). A Nemzeti (korábban: Hangászegyleti) Zenede az 50. évfordulóra is veretett érmet (Anton Scharff, 1890) éppúgy, ahogyan a Pécsi Dalárda (Szamosi Soós Vilmos, 1912), a Zeneművészeti Főiskola (Beck Ö. Fülöp, 1925) és a Magyar Királyi Operaház (Reményi József, 1932). Ahogy a személyek esetében, egy intézmény fennállásának századik éve is megkívánta a méltó megemlékezést. Százéves fennállásuk jubileumát örökítette meg a Nemzeti Zenede (Berán Lajos, 1940), a Zeneművészeti Főiskola (Pátzay Pál, 1975), majd a Magyar Állami Operaház (Borsos Miklós, Bognár György, 1984) is.¹

A 70., 30. és 20. jubileum érmeken és plaketteken való megörökítése, bár nem köszön vissza túl gyakran, mégsem példanélküli. A Zenetörténeti Múzeum gyűjteményében is találunk szép érmeket és plakettet, amelyek ilyen alkalmakra készültek. Egyes éremművészek kifejezetten gyakran választottak zenei témájú érmeket, többek között Reményi József is, aki a téma szempontjából az egyik legrelevánsabb alkotónk.

HETVENEDIK JUBILEUM

1a. kép: Anton Scharff: *Goldmark Károly*, 1900, bronz, vert, Ø 64 mm, ZTM, ltsz. 10.460

A Múzeum gyűjteményében két éremművészeti alkotás is megtalálható, amelyek zeneszerzők 70. születésnapjára készültek. 1900-ban a Bécsi Zenekedvelők Társasága készítettett emlékérmeket Anton Scharff (1845–1903) szobrásszal, éremművésszel Goldmark Károly (1830–1915) zeneszerző születésnapja alkalmából (1. kép). A múzeumi darab Auer

Miklós magánkollekciónak került a gyűjtemény kezelésébe, több más kiváló éremmel együtt. A sötét patinájú érem előlapján Goldmark látható, a hátoldalon pedig a babér- és olajágak melletti német szöveg a készítés alkalmát jelöli: ZU / SEINEM / SIEBZIGSTEN / GEBURTSTAGE / 18 • MAI / 1900 / VON / FREUNDEN / UND / VEREHRERN. A jeles esemény alkalmából 1900. május 19-én a Magyar

1b. kép: Anton Scharff: Goldmark Károly, 1900, bronz, vert, Ø 64 mm, ZTM, ltsz. 10.460

Királyi Operaház műsorra tűzte Goldmark *Sába királynője* című nagyoperáját.² (Az opera bemutatója 1875-ben volt Bécsben.) Az eseményről így számolt be a *Pesti Napló* 1900. május 19-én: „Teljesen kivilágított nézőtérrel, ami a legnagyobb hódolat jele az Operaházban, ma Sába királynőjét adták elő az Operában, hogy megjelöljék vele azt a napot, melyen e csodálatos opera és annyi más remekmű szerzője hetven évvel ezelőtt magyar földön megszületett.”

1952-ben Kodály Zoltán (1882–1967) ünnepelte 70. születésnapját. A magyar zenei élet a Zeneakadémián tartott nagyszabású ünnepséggel és emlékkönyvvel tisztelte meg Kodályt. Ebből az alkalmából Reményi József (1887–1977), a magyar éremművészet egyik legkiemelkedőbb alakja jubileumi érmet készített (2. kép). Reményi munkásságában számtalan zenei témájú érem megtalálható. A neoklasszicista stílusú Kodály-érem előlapján a zeneszerző balra néző profilja látható. A finoman megmunkált profil erőteljesen domborodik ki az érem síkjából. A körirat (KODÁLY ZOLTÁN 70 ÉVES KORÁBAN 1952) emlékezik meg a készítés alkalmáról.

2a. kép: Reményi József: *Kodály Zoltán*, 1952, bronz, öntött, Ø 97 mm, ZTM ltsz. 10.621

A személyek jubileumaira készült érmek sajátossága, hogy az előlapokon az ünnepelt arcképe, míg a hátlapok többségén a munkásságát idéző ábrázolások vagy allegorikus alakok, jelenetek kapnak helyet. A Kodály 70. születésnapja alkalmából készített érme hátlapja az utóbbira példa. Egy nagyméretű repülő sas hátán egy antikizáló, álló férfialak lyrát emel a magasba. Mellettük felirat:

AZ ÉRTŐL AZ ÓCEÁNIG. A felirattal azonos című Ady-vers (1908) a költő ars poeticájának is tekinthető. A kezdettől a kiteljesedésig jutó művész alakja párhuzamba állítható Kodály 70. életvére elért jelentős munkásságával.

A kétoldalas érmehez hasonlóan megmintáztott egyoldalas érme is készült 1952-ben Kodály Zoltán profiljával, de ennek köriratán nem említik a születésnapot.³ Szintén nem a kerek évforduló alkalmából, de azonos évben készült el Kodály Zoltán és Sándor

2b. kép: Reményi József: *Kodály Zoltán*, 1952, bronz, öntött, Ø 97 mm, ZTM ltsz. 10.621

Emma érme.⁴ Az előlapon – a Kodály-éremhez hasonlóan – a házaspár finoman megmunkált kettős portréja emelkedik ki. A hátlapon a házasságot szimbolizáló, egy gyökérből kinövő, kettős törzsű fa kapott helyet, amelyek közül az egyik tölgy, a másik szívalakú levelek nőnek. Mindkét éremből megtalálható egy-egy példány a Zenetörténeti Múzeum gyűjteményében.

A 19. században alakult

zenei intézmények a 20. század elején és közepén ünnepelték fennállásuk 70. évfordulóját, amelyekről több esetben érmeikkel vagy plakettel is megemlékeztek.

3b. kép: Reményi József: *A Budapesti Filharmóniai Társaság 70 éves fennállása emlékére*, 1923, bronz, öntött, Ø 60 mm, ZTM ltsz. 10.472

3a. kép: Reményi József: *A Budapesti Filharmóniai Társaság 70 éves fennállása emlékére*, 1923, bronz, öntött, Ø 60 mm, ZTM ltsz. 10.472

1923-ban tisztelegtek a legrégebbi, 1853-ban megalakult szimfonikus zenekar 70. jubileuma előtt. Nem különb karnagyai voltak a zenekarnak, mint Erkel Ferenc, Erkel Sándor, Kerner István, Dohnányi Ernő és Ferencsik János. A Budapesti Filharmóniai Társaság 70 éves fennállása alkalmából a már említett Reményi József

készített emlékérmét, amelynek a hátlapi felirata szerint, „Kiváló szolgáltok érdeméül” díjként adományozták az emlékérmét (3. kép). A gondosan komponált hátlapon a körirattól halványan kidomborodó növényi motívum választja le az éremmezőben középen elhelyezett feliratot.

Zenei intézmény esetében szokássá vált, hogy jubileumi érmeek előlapján olyan személy portréja kap helyet, aki valamilyen módon szorosan kapcsolódik az adott eseményhez vagy intézményhez. A Társaság alapítója és első vezető karnagya Erkel Ferenc volt, nem véletlen tehát, hogy a 70 éves fennállás ünneplésekor az ő profilja került az előlapra. (Körirat: ERKEL • FERENCZ • A • FILHARMÓNIAI • TÁRSASÁG • ALAPÍTÓJA.)

1923. szeptember 22-én a *Magyarország* című folyóiratban számoltak be arról, hogy a hetvenedik évforduló alkalmából a Filharmóniai Társaság által veretett bronzérmek már elkészültek. A lap értesülése szerint a mű-

vészi kivitelű emlékérem első példányát szeptember 21-én adták át Fodor Izsó (1872–1931) hegedűművésznek, a zenekar tagjának 25 éves jubileuma alkalmából. Az október 8-án tartott díszhangversenyen osztották ki a további érmeket olyan művészek és mecénások között, akik a Filharmóniai Társaság körül különös érdemeket szereztek.⁵ Az 1923/24-es évadban négy filharmóniai koncertet tartottak a Nemzeti Múzeumban, ahol kezdetekben, a Vigadó felépülése (1865) előtt

4. kép: Ismeretlen művész: Újpesti Dalkör 70 éves fennállásának emlékére, 1941, bronz, öntött, 230x155 mm, ZTM ltsz. 11.522

koncertezett a zenekar.⁶ Nemcsak a helyszín tekintetében tértek vissza a gyökerekhez. A sorozat első koncertjének műsora megegyezett a 70 éve megtartott legelső hangversenyével. A Beethoven-, Mozart-, Mendelssohn- és Mahler-darabokat a filharmónia aktuális vezető karnagya, Dohnányi Ernő (1877–1960) vezényelte. A színpadképre is különleges hangsúlyt fektettek, a karmesteri dobogó előtt, babérfák között Erkel Ferenc szobrát helyezték el.⁷

A több országos dalálversenyen sikeresen szereplő Újpesti Dalkör 1941-ben ünnepelte 70. jubileumát (4. kép). Nagyméretű bronzplakettet készítettek erre az alkalomra, amelynek közepén egy harsonázó angyal áll lebegő felhőn, alatta szalaggal egybekötött babér- és tölgylevelek választják el a jubileumi felirattól. Felette a Dalkör jeligéje olvasható: ÉDES HAZÁNK, KEDVES DALUNK / ÉRTED ÉLÜNK, ÉRTED HALUNK. Az egész kompozíciót egy lyra forma keretezi. Szintén ismeretlen művész mintázott meg füles érmet a 70. fennállás emlékére. Az előlapon a plaketten is szereplő líra köszön vissza, amelyet babér- és tölgyágak fognak közre. A hátoldalon az éremmezőbe az ajándékozott nevét véshtették.⁸

Az 1954-es év is nagy eseményt hozott a magyar zenei életnek. Szeptember 27-én ünnepelték ugyanis az Operaház fennállásának 70. évfordulóját Erkel Ferenc *Bánk bán*jával. (A filharmóniai megemlékezéshez hasonlóan szintén a kezdetekhez, az első műsorhoz tértek vissza.) A *Himnusz* elhangzása után Jánosi Ferenc, a népművelődési miniszter első helyettese mondott beszédet. Aznap nyitották meg a közönség számára az Operaház ereklyegyűjteményének második termét, ahol Erkel- és Liszt-ereklyékkel, továbbá kéziratokkal, kottákkal, levelezésekkel találkozhattak az érdeklődők – tájékoztatott erről a *Népszava* 1954. szeptember 14-én. A nagymúltú intézmény a jubileum alkalmával az egyik legnagyobb állami kitüntetésben is részesült. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a minisztertanács előterjesztésére a Munka Vörös Zászló Érdemrendjével tüntette ki az Operaházat.⁹

Az éremművészek előszeretettel ábrázolták az Operaház épületét évfordulós érmen (50., 100.) munkáik elő- vagy hátlapján. Ezt az elgondolást követte Csúcs Ferenc (1905–1999) éremművész is. Különleges formavilágú, kétoldalas érmmel emlékezett meg a *Magyar Állami Operaház 70 éves fennállásá-*

5a. kép: Csúcs Ferenc: *Operaház 70 éves 1954*, 1954, bronz, öntött, Ø 72 mm, ZTM ltsz. 10.519

ról (5. kép). Csúcs munkáinak jellemzője, hogy a síkból magasan kidomborodóan, rendkívül plasztikusan mintázza meg formáit. A jubileumi érme- nek előlapján az Operaház főhomlokzata tömörszerűen emelkedik ki az érem lapjából, szinte teljesen kitöltve a rendelkezésre álló teret. A hátlapon a kö- zépen álló, maszkot tartó nőalak harmonikus kom- pozíciót alkot az érem kör- iratával (OPERAHÁZ • 70 • ÉVES • 1954).

HARMINCADIK JUBILEUM

Számos esetben elő- fordul, hogy egy év- ben egyszerre több jubileumot is ünnepel valaki. Demény Dezső és Dohnányi Ernő 50. születésnapja és mun- kásságuk 30. évforduló- ja egybeesett. Demény Dezsőnek (1871–1937), a budapesti Szent Ist- ván bazilika karnagyá- nak, zeneszerzőnek az 50. születésnapjára és

5b. kép: Csúcs Ferenc: *Operaház 70 éves 1954*, 1954, bronz, öntött, Ø 72 mm, ZTM ltsz. 10.519

a munkásságának 30. évfordulójára 1921. január 30-án rendeztek hangversenyt a Molnár utcai katolikus kör dísztermében. Ahogy az szokás volt, műsoron az ünnepelt, Demény kompozíciói csendültek fel. „Közreműködött a Budai dalárda Hoppé Rezső és Szegheő Sándor karnagyok vezetésével, a Budapesti Palestrina Chorus, amelynek Demény Dezső az elnöke és Csáktornyai Gamauf László a karnagy,

6a. kép: Moiret Ödön: Demény Dezső, 1921, bronz, öntött, Ø 97 mm, ZTM ltsz. 10.178

továbbá szólószámokat adtak elő Udvardy Zsigmondné, Wenser Margit és Pallády Leontin, a Demény Dezső karnagyi vezetése alatt működő Szent

6b. kép: Moiret Ödön: Demény Dezső, 1921, bronz, öntött, Ø 97 mm, ZTM ltsz. 10.178

István bazilika énekharának magánénekesei. Zongorán kísérte Harmat Artúr zeneszerző.¹¹⁰

A szokatlanul nagy átmérőjű születésnapi Demény Dezső-érem Moiret Ödön (1893–1966) szobrász- és éremművész munkája (6. kép). Az érem előlapján Demény bal profilban látható. A vékony körirat latin nyelvű: DESIDERIUS • DEMÉNY

• SACERDOS • CHRISTI • ET • MUSARUM • AET SUAE • L • 1921 (Demény Dezső Krisztus és a múzsák papja – 50). A hátlapon körirat nélkül egészen az érem széléig kitölti a teret egy törökülésben ülő hegedülő angyal. Ahogy Baranyi Anna megfogalmazta: *„Moiret érme részben a francia stílus jellegzetességeit mutatja: lágy kontúrok, átmenetekben gazdag, kevésbé plasztikus felületek, a festőiség felé hajló hatások. Ugyanakkor az előlapon a haj hullámos vonalai, a hátlapon az angyal hajának, szárnyainak és a karján átdobott lepel redőzetének finom ornamentikája a Jugendstil dekoratív elemeit tartalmazza.”*¹¹

A már fentebb említett Reményi József készítette el az ugyancsak 50. születésnapját és 30. művészi jubileumát ünneplő Dohnányi Ernő (1877–1960) emlékére 1927-ben. Az előlapon megmintázott Dohnányi arcképéről elmélyült jellemábrázolás olvasható le. Ez az előlap került az egyoldalú, születésnapjára, illetve a kétoldalas, 30 évi munkásságot megörökítő példányra is.¹² (A születésnapjára nincs példánya a Múzeumnak, míg a kétoldalas párjából hárommal is büszkélkedhet a gyűjtemény.)¹³ Míg előbbi körirata csak a zeneszerző neve és az 1927-es évszám, addig a harmincadik évfordulóra készített érem körirata valamivel bővebb: DOHNÁNYI • ERNŐ • PÁLYAFUTÁSA • HARMINCADIK • ÉVFORDULÓJÁNAK EMLÉKÉRE • 1927 (7. kép). Reményi ez utóbbi érem hátlapjára egy összetett allegorikus csoportot komponált. Bal oldalon egy fiatal, meztelen, lírát pengető férfialak áll, akit egy szárnyas géniusz a vállánál átkarol. Előttük halad egy magasabb férfialak, aki jobbáiban egy aprócska Niké-szobrot tart. A kompozíció Dohnányi sikeres művészi pályafutását szimbolizálja.

A 30. évfordulót a magyar zenei világ három nagyszabású rendezvényvel ünnepelte meg. Október 24-én a Filharmóniai Társaság – amelynek vezető karnagya volt 1919-től – rendezett koncertet a Zeneművészeti Főiskola nagytermében. *„A karmesteri pódium virággal díszített hátvédjére hatalmas, fekete márvány domborművet erősítettek a jubiláló mester arcképével”,* írta a *Budapesti Hírlap* 1927. október 25-én. Műsoron természetesen a mester művei hangoztak el, az Ünnepi nyitány, az *E-moll zongoraverseny* Stefánia Imre előadásában, a *Fisz-moll szvit*, valamint Székelyhídi Ferenc tenor és a Palestrina-kórus közreműködésével a *Hitvallás*. A szü-

7a. kép: Reményi József: *Dohnányi Ernő*, 1927, bronz, vert, Ø 65 mm, ZTM ltsz. 10.089

egy ünnepi est keretében. A közönség három Dohnányi-művet hallgatott, a *C-dúr szerenád*ot (op. 10), az *A-moll vonósnégyst*et (op. 33) és a szerző közreműködésével a *C-moll zongora kvintettet*et (op. 1). Külön kiemelendő, hogy az egyébként 15 pengő árú Reményi-érmét a két ünnepi hangversenyen résztvevők 5 pengőért vásárolhatták meg. A harmadik jubileumi eseményt az Operaházban tartották, díszelőadásban adták elő Dohnányi a *Vajda tornya* című 1922-ben bemutatott kétfelvonásos operáját.¹⁵

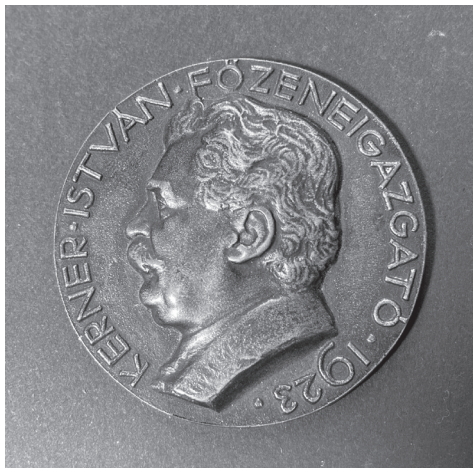

7b. kép: Reményi József: *Dohnányi Ernő*, 1927, bronz, vert, Ø 65 mm, ZTM ltsz. 10.089

netben a művészsobán tartották a hivatalos köszöntést városi előjárók és a zenei intézmények képviselőinek jelenlétében. Itt adták át többek között a művészbáratok márványba illesztett bronzplakettjét, amelyet Reményi készített, illetve a filharmonikusok ajándékait, egy ezüst babérkoszorút és egy aranygyűrűt.¹⁴

Egy nappal később a Waldbauer–Kerpely vonósnégyessel lépett fel

HUSZADIK JUBILEUM

8a. kép: Reményi József: *Kerner István*, 1923, bronz, öntött, Ø 60 mm, ZTM ltsz. 10.428

Dohnányi tartott rövid beszédet, megemlékezve néhai elődeiről, Erkel Ferencről és Sándorról, továbbá köszöntötte Kerner Istvánt, aki húsz évig vezette az egyesület hangversenyeit. Ebből az alkalomból adta át Kernernek a Társaság által Reményi Józseftől rendelt bronzérmét¹⁶ (8. kép).

A realista megfogalmazású Kerner-érem előlapján a karmester bal profilban ábrázolt portréjának körirata:

8b. kép: Reményi József: *Kerner István*, 1923, bronz, öntött, Ø 60 mm, ZTM ltsz. 10.428

Nem előzmény nélküli az emlékérem készítése a Filharmóniai Társaság részéről. A Dohnányi-jubileum előtt néhány évvel egy másik Filharmóniai vezető karnagy is jubilált, Kerner István (1867–1929) 20 éves művészi évfordulóját 1923-ban ünnepelték meg. Ez egybeesett a Társaság fennállásának 70 éves jubileumával. A Filharmónia koncertjének szünete alatt

KERNER • ISTVÁN • FŐZENEIGAZGATÓ • 1923. A hátlap éremmezőjében egy táncoló férfialak látható, akinek válláról köpeny lóg. Jobbjában a Ker-
nerre utaló karmesteri pálcát, míg baljában kottatekeresztet tart. A körirat
szövege: LELKEMBEN • ZENDÜL • NAGY • TITKOK • SZAVA, idézet Ady Endre
Jártam már Délen című verséből.

Egy ünnepélyes köszöntéshez virágcsokor is tartozik. Így vélekedhet-
ett Domanovszky Endre (1907–1974) festőművész is, aki egy csendé-
let-grafikával köszöntötte Rácz Aladár (1886–1958) cimbalomművészt
(9. kép). A Zenetörténeti Múzeum képzőművészeti gyűjteményébe tar-
tozó *Virágcsendélet* című tollrajzának dedikációja: *Emlékkül Rácz Aladár-
nak, az én legkedvesebb tanítómesteremnek 70. születésnapja alkalmából
szeretettel: Domanovszky Endre 1956.*

9. kép: Domanovszky Endre: *Virágcsendélet*, 1956, papír, tollrajz, 170x260 mm,
ZTM ltsz. 11.162

A fenti műtárgyak alkotói – és megrendelői – képzőművészeti alkotá-
sokkal fejezték ki nagyrabecsülésüket egy-egy arra méltó személynek.
Hozzájuk hasonlóan, de a saját eszközeimmel, jelen tanulmánnyal kö-

szöntöm én is sok szeretettel főnökömet, tanárokat, Baranyi Annát hetvenedik születésnapja alkalmából és gratulálok a művészettörténet-sz-muzeológusként elért számos sikeréhez!

JEGYZETEK

¹ BARANYI Anna 2007. A magyar zeneélet és éremművészet kapcsolatai 1898–1945. In *Zenatudományi Dolgozatok 2006–2007*. Magyar Tudományos Akadémia Zenatudományi Intézet, Budapest, 120–128.

² *Magyarország*, 1900. május 17. 7. évf. 134. sz. 9. old.

³ Reményi József: *Kodály Zoltán*, 1952, ZTM ltsz. 10.626

⁴ Reményi József: *Kodály Zoltán és Sándor Emma*, 1952, bronz, öntött, Ø 88 mm, ZTM ltsz. 10.623

⁵ *Magyarország*, 1923. szeptember 22. 30. évf. 213. szám

⁶ *Világ*, 1923. október 7. 14. évf. 226. szám

⁷ *Budapesti Hírlap*, 1923. október 9. 43. évf. 227. szám

⁸ Darabanth Aukciósház aukcióján (2014. 1. 15.) szereplő 218. tétel, Pintér Ferenc védnöknek szóló bevéséssel

⁹ *Magyar Nemzet*, 1954. szeptember 28. 10. évf. 229. szám

¹⁰ *Ország-Világ*, 1921. február 6. 42. évf. 6. szám

¹¹ BARANYI 2007.

¹² NIGGL, Paul 1965. *Musiker Medaillen*. Verlag Friedrich Hofmeister Hofheim am Taunus, 555. és 556.

¹³ Reményi József: *Dohnányi Ernő*, 1927, bronz, vert, Ø 65 mm, ZTM ltsz. 10.089, ltsz. 11.090 és ltsz. 10.477

¹⁴ *Budapesti Hírlap*, 1927. október 25. 47. évf. 242. szám

¹⁵ *Budapesti Hírlap*, 1927. október 9. 47. évf. 229. szám

¹⁶ *Világ*, 1923. október 7. 14.